Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. дюн Георги Иванов Митов, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Юридически факултет, катедра „Наказателноправни науки“

за дисертационния труд на Александрина Пламенова Дончева, задочен докторант в секция „Наказателноправни науки“ в Института за държавата и правото при Българската академия на науките

на тема „Официалното начало в наказателния процес“

за присъждане на научната степен „Доктор“

в област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление: 3.6. Право
научна специалност: Наказателнопроцесуално право

Уважаеми членове на научното жури,

Със заповед № 102 от 16.10.2019 г. на Директора на Института за държавата и правото при БАН съм назначен за член на научното жури, като на първото му заседание ми е възложено да изготвя рецензия за дисертационния труд.

I. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА КАНДИДАТА И ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТУРАТА

Александрина Дончева завършва право в Юридическия факултет на Великотърновския университет „ Св. св. Кирил и Методий“. Понастоящем е младши съдия в Софийски градски съд.

След успешно издържан конкурс е зачислена със заповед № РД-09-70 от 10.07.2015 г. на Директора на Института за държавата и правото при БАН за докторант със срок на обучение 4 години, считано от 01.10.2015 г. до 01.10.2019 г. Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита в секция „наказателноправни науки“ на 9 септември 2019 г. Със Заповед на

Директора на Директора на Института за държавата и правото при БАН е отчислена с право на защита.

От приложените материали може да се направи извод, че са спазени всички изисквания относно хода на процедурата и оформянето на дисертационния труд и няма допуснати нарушения.

Авторефератът е написан съгласно изискванията и коректно представя работата на дисертанта.

Дончева има 5 публикации по темата на дисертацията.

II. ДАННИ ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА, НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ

1. Избраната тема на изследването е изключително актуална поради голямото теоретично и практическо значение на този принцип и липсата на цялостно теоретично изследване в тази насока. Досегашните научни разработки разглеждат фрагментарно някои аспекти на това основно начало на наказателния процес. Това е самостоятелен принос и ще допринесе за попълване на тази празнота в правната ни литература. Направените изводи ще подпомогнат и разрешаването на някои сложни практически проблеми, свързани със спорове и неясноти в правоприлагането. Това придава на изследването и практическа значимост.

2. Представеният труд е с обем от 347 страници, включително съдържание, използвани съкращения и библиография. Библиографската справка съдържа 135 публикации – 65 на български език, 34 – на руски език и 35 на латиница. Бележките под линия са 384.

Дисертацията е структурирана в увод, четири глави и заключение. Изложението е класическо – всяка глава е структурирана в параграфи, в които тематично са обособени въпросите, свързани с предмета на изследването. Някои от тях са разделени на самостоятелни части, които са обозначени с цифри и букви.

а) В увода авторът посочва причините за избор на темата и нейната актуалност. Очертани са обекта и предмета на изследване и научните задачи, както и използваните методи при анализа на разглежданата проблематика.

б) Първа глава е посветена на възникването на принципа на официалното начало.

В § 1 авторът на основата на кратък анализ на схващанията за правните принципи в теорията на правото търси място на правните принципи в наказателнопроцесуалната теория. Особено място е отделено на възможността за съществуването на правни принципи без те да са закрепени в конкретни правни норми, какъвто е и случаят и с официалното начало.

Интересен ракус на изследването на официалното начало е намерено в § 2, в който се разглежда интереса като предпоставка за възникването на този принцип. Анализирани са различните видове интереси в наказателното производство – държавният, обществения и индивидуалният (личният), като взаимодействието между тях очертава различните особености в проявлението на официалното начало.

§ 3 проследява историческото развитие на официалното начало като принцип на наказателния процес през вековете. Очертани са проявленията му при смяната на един исторически тип наказателен процес с друг. Този подход чрез разглеждане на неговия генезис в контекста на развитието на обществото, на държавата и на възгледите за правното положение на личността е удачен за откроряване на отделните страни в съдържанието на принципа и концептуалното развитие на схващанията в правната теория (разгледани в глава втора). Подробно е проследено историческото развитие на официалното начало в древността и средновековието, както и съвременната му проекция в законодателствата. Специално внимание е отделено на развитието му в българското право – ЗУС, НПК от 1952 г., НПК от 1974 г. и действащия НПК.

Независимо от по-значителния обем (37 страници) тази част има голяма познавателно значение и е основа за разбирането на някои авторови тези в следващите глави на изследването.

в) Втората глава също е с общотеоретично звучене и търси мястото на официалното начало в системата на принципи на наказателния процес.

§ 1, озаглавен „Наименование, същност, съдържание и субекти на официалното начало“ е най-съществен в теоретично отношение и разкрива възгледите и становищата на автора за понятието, същността и съдържанието на този основен принцип.

Показано е етимологията на наименованието на принципа (т. 1) и е търсено разграничение между различните термини за неговото означаване в семантично и смислово значение в българското и чуждото законодателство. Особено внимание е обърнато на разликата в двата използвани в съвременната литература и съдебна практика термина – официално начало и служебно начало.

На основата на всестранен анализ на българската и чуждестранна литература е изяснена същността на официалното начало (т. 2) като основен принцип на организация на служебната активност на държавните органи в наказателния процес. Дефинирано е прецизно понятието за официално начало (с. 76) и са изяснени неговите черти. Изследването за същността на принципа би се обогатило значително при по-добра аргументация на разликата между официалното начало и диспозитивността в наказателното производство.

Съдържанието на принципа (т. 3) е разгледано от автора чрез анализа на активното процесуално поведение на държавните органи и се състои в насочеността на тяхната дейност (направленията), като тя е ориентирана към ефективност на производството по наказателни дела. На тази плоскост са изведени пет основни проявления на действието на официалното начало в наказателното производство. Този подход е удачен и той предопределя и по-

нататъшното изследване на детайлите на действията на държавните органи в процеса.

На основата на същността и съдържанието на принципа са изведени и неговите адресати – субекти (т. 4) – съдът, прокурорът и разследващите органи. Недостатъчно аргументирана е тезата за субектите на официалното начало само и единствено на базата активност при извършването на съответната дейност (с. 96 – 98). Поради това от кръга им са изключени някои категории граждани, които също могат да се определят като субсидиарни субекти (напр. пострадалото лице с оглед на инициативата за образуване на делата за престъпления от частен характер и от частно-публичен характер).

В § 2 е търсено мястото на официалното начало сред принципите на наказателния процес чрез взаимодействието му с останалите процесуални принципи. Този анализ позволява да се направи и обоснования извод за основополагащата роля на този принцип за организацията и функционирането на наказателното производство.

Интересен аспект на принципа на състезателност разглежда дисертантът във връзка със служебната активност на съда, свързана с изясняване на въпросите от предмета на доказване. Когато дейността на съда в тази насока е по искане на страните, тя представлява допълнение към дейността на страните, т. е. има само спомагателна роля. Това взаимодействие и съотношение, в което се проявяват официалното и състезателното начало в съвременния наказателен процес е спецификата, която отличава официалното начало от следственото (инквизиционно) начало, познато на средновековния наказателен процес.

In fine на този параграф авторът прави обосновано предложение *de lege ferenda* официалното начало да бъде самостоятелно уредено в системата от принципи в глава втора на НПК в нов чл. 13а, наименуван „Служебно начало”, като предлага и конкретно съдържание на разпоредбите. Това може да бъде отчетено като самостоятелен приносен момент в дисертацията и заслужава подкрепа.

§ 3 е посветен на изключения от официалното начало в наказателния процес. Като принос може да се посочи изясняването на същността на изключенията от този принцип и действието на частното начало в наказателното производство. Аргументирано е застъпеното становище от автора за триалектическия метод при тяхното съотношение и водещата роля на начина, по който е организирана самата активност на субектите в наказателното производство.

В § 4 са разгледани гаранциите за реализация на официалното начало. Обособени са две категории – процесуални и извънпроцесуални. Първата група гаранции обхваща възможностите за замяна на едно длъжностно лице с друго, за отмяна или изменение на даден съдебен акт, както и за ускоряване на производството. Втората група гаранции са свързани с дисциплинарната и наказателната отговорност за неизпълнение на служебни задължения от страна на държавните органи.

г) В трета глава на дисертацията са анализирани конкретните проявления на официалното начало на досъдебното производство в четири направления, обособени в отделни параграфи.

§ 1 е посветен на действията на държавните органи, свързани с образуване на наказателното производство.

Като приносен момент може да се посочи проследяването на различните системи за образуване на досъдебното производство и изясняването на предимствата на официалното (задължителното) наказателно преследване**,** в сравнение с принципа на опортюнитета (или целесъобразността), както с оглед гарантиране правата и интересите на обществото като цяло, така и за осигуряване възможността за реализация и защита на индивидуалните права и законни интереси на отделния гражданин.

Трудно може да бъде приета тезата за съдебен контрол върху отказа на прокурора да образува досъдебно производство по чл. 213 НПК поради

противоречие с конституционната роля на прокуратурата като единствен орган, който осъществява наказателно преследване на лица, извършили престъпления.

В § 2 са разгледани проявленията на официалното начало в стадия Разследване.

Приносен момент се явява разглеждането на силното проявление на официалното начало в разпоредбата на чл. 107, ал. 1 НПК, която урежда задължението на органите на досъдебното производство събират доказателства служебно или по искане на заинтересованите лица. Детайлно е анализирана формулировка на законовия текст, въз основа на което е направен обоснован и правилен извод, че служебната активност има приоритетно значение при събирането на доказателства в досъдебното производство, а събирането на доказателства по искане на страните е допълващ елемент.

§ 3 е насочен към проявленията на официалното начало в стадия Действия на прокурора след приключване на разследването. Изследвано е проявлението на официалното начало в три насоки – проверка за наличие на съществени процесуални нарушения (т. 1), прекратяване и спиране на наказателното производство (т. 2) и повдигане на държавно обвинение (т. 3). В тази част е допуснато дисбалансиране на разглежданите въпроси – много повече внимание е отделено на основанията за прекратяване и спиране на наказателното производство в сравнение с дейността по повдигане на обвинението чрез съставяне на обвинителния акт и последващото му внасяне в съда.

§ 4 разглежда действието на официалното начало при осъществяване на съдебен и служебен контрол при прекратяване и спиране на досъдебното производство (т. 1) и съдебен контрол за законосъобразност на мерките за неотклонение и другите мерки за процесуална принуда (т. 2). С познавателно значение и с приносен характер е изследването в тази част.

Подкрепа заслужава становището за преосмисляне на предвидената в разпоредбата на чл. 243, ал. 10 НПК възможност на главния прокурор за неограничена във времето (до изтичане на давностния срок) отмяна на постановлението за прекратяване на наказателното производство.

д) В глава четвърта дисертантът разглежда проявлението на официалното начало в отделните статии на съдебната фаза на плоскостта на две направления – действия, свързани с движението на делото и приключването му с краен акт и действия по събиране на доказателства за изясняване на обективната истина по делото.

§ 1 е посветен на проявления на официалното начало в първоинстанционното производство по наказателни дела в няколко направления – при образуване на съдебното производство (т. 1), в разпоредителното заседание (т. 2), в съдебното заседание пред първоинстанционния съд (т. 3), във връзка с произнасянето на съда по мерките за неотклонение в съдебното производство (т. 4) и разглеждане на гражданския иск в наказателното производство (т. 5).

Подкрепа заслужава авторовата теза за „преклузията“, уредена в чл. 248, ал. 3 НПК, че тя следва да се тълкува в смисъл, че регламентира процесуална преклузия, която се отнася единствено до активността на страните, но не и до тази на съда. Тази разпоредбата е израз на стремежа на законодателя да стимулира проявата на активност от страните в най-ранния етап на съдебното производство и да противодейства на „шиканьозното“ им поведение в по-горните стадии на производството.

В § 2 е проследено проявленията на официалното начало във въззивното производство по наказателни дела, във връзка със съдържанието на въззивната жалба и на въззивния протест (т. 1), въззивното съдебно следствие (т. 2) и в дейността на въззивния съд, свързани с мерките за неотклонение (т. 3).

§ 3 е посветен на проявленията на официалното начало в касационното производство (т. 1) и в производството по възобновяване на наказателни дела (т. 2).

Подкрепа заслужава застъпеното авторово виждането, че официалното (служебно) начало се проявява в касационното производство, но по изключение. Разработването на този въпрос е самостоятелен принос на дисертанта.

Удачно е направено предложение *de lege ferenda за* разширяване на възможността на осъденото лице да поиска образуването на производство по възобновяване в хипотезите по чл. 422, ал. 1, т. т. 1 – 3 НПК.

В последния § 4 е разгледано проявленията на официалното начало във връзка с привеждане в изпълнение на влезлите в сила съдебни актове и изключението по делата от частен характер по чл. 414, ал. 1, т. 3 НПК.

е) В заключението е обосновано, което е направено и по-напред в изложението, предложението *de lege ferenda* за самостоятелно регламентиране на официалното начало в самостоятелен текст на НПК и е дадено примерно съдържание на разпоредбата.

Тук е мястото да се подчертае, че авторът в изложението прави и други предложения за изменение и допълнение на различни разпоредби на НПК, свързани с проявлението на официалното начало в отделните процесуални стадии. Някои от тях могат да бъдат подкрепени изцяло, а други са спорни.

3. В допълнение на казаните по-напред приносни моменти може да се допълни още, че това изследване, посветено на официалното начало в наказателния процес, ще запълни една празнота в правната ни литература. Това е самостоятелен принос като първо цялостно изследване по този проблем.

Споделям посочените от докторанта приноси на изследването в автореферата.

Дисертационният труд показва по убедителен начин задълбочено познаване от Александрина Дончева на българската и чужда теорията и съдебната практика на КС и ВКС на Република България.

Работата е четивна, правилно структурирана и това я прави лесна за ползване. Поддържаните становища са обосновани и изразяват авторовата позиция. Полемиката е коректна и научно издържана, като авторът убедително защитава застъпените становища и аргументирано, с необходимия академизъм, критикува определени тези в научната литература. Коректно са цитирани библиографските източници – изчерпателно са посочени публикациите на други автори по темата на дисертацията и реално са използвани цитираните публикации за аргументиране на изложените тези и становища.

Направените критични бележки по никакъв не омаловажават цялостната положителна оценка на труда, а целят да подпомогнат дисертанта и при съобразяване с тях ще допринесат за по-пълно изразяване на проявленията на официалното начало в различните етапи от процесуалното развитие на наказателното производство.

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на изложеното считам, че представеният дисертационен труд на тема „Официалното начало в наказателния процес“ отговаря на всички изисквания, посочени в чл. 6, ал. 3 на Закона за развитие на академичния състав в Република България, поради което на основание чл. 10, ал. 1 от същия закон давам положително заключение и убедено предлагам на почитаемото научно жури да вземе решение за присъждането на Александрина Пламенова Дончева на образователната и научна степен „доктор“.

София
23.10.2019 г.

Изготвил рецензията:
проф. дюн Георги Митов